

V. Smékal:

POZVÁNÍ DO PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI. ČLOVĚK V ZRCADLE VĚDOMÍ A JEDNÁNÍ

Brno, Barrister, Principal 2002, 517 s.

Nové dílo badatele a učitele v oblasti teoretické a užité psychologie osobnosti upoutá netradičním názvem i podáním látky. V úvodní kapitole autor shrnuje poslání své knihy jako zdroje poznatků, které mohou sloužit jako východisko k uvažování o lidech, k ovlivňování lidí a pro práci na sobě a také jako návod k poznávání lidí včetně sebe sama. Určena je především odborným čtenářům a studentům, jejichž povolání se týká práce s lidmi. V uspořádání látky autor postupuje od přehledu způsobů vymežování osobnosti a pojmání osobnostních dispozic přes projevy osobnosti ve vědomí a v jednání člověka. Další kapitoly podávají přehled vybraných poznatků a pojetí biologických, temperamentových, motivačních, kognitivních a jáských kvalit osobnosti a některých pokusů o její celkovou typologii. Závěrečné části jsou věnovány jednak vývoji a utváření osobnosti, jednak poznávání a vystihování osobnosti a vývoje psychologie osobnosti jako oboru.

Způsobem zpracování je předkládaná kniha především skutečným „pozváním“ do oboru pro ty, kteří odbornými psychology nejsou. Explicitně si nečiní nárok na vědecky soustavné zpracování oboru - jde spíše o výběr řady podnětných přístupů a oblastí v něm. Přitom však vyniká bohatstvím ilustrativních příkladů ze života, citací nebo odkazů z krásné i z filozofující či psychologizující literatury. K probíraným tématům autor pohotově připojuje úkoly pro čtenáře v podobě sebediagnostických stupnic nebo námětů k uvažování, k nimž často nabízí i úvahy vlastní. Při pravidelně zařazovaných soupisech literatury k dalšímu studiu vyniká autorův rozhled daleko přesahující samotnou psychologii. Ocenění zaslouží i to, že značnou měrou odkazuje také na domácí české a slovenské práce z psychologie i z oborů s ní souvisejících.

Vybraná témata představují průřez dosavadními dějinami moderní psychologie osobnosti, od tradičně citovaných teoretických konstrukcí osobnostních typologií až po nejnovější popisné nebo vysvětlující hypotézy strukturní či vývojové. Jejich výběr je v případě předkládaného „pozvání“ věcí autorovy volby, neboť způsob

uvažování o osobnosti lze znázornit na rozmanitých příkladech a téměř žádná látka přitom není „povinná“. Sympaticky přitom působí autorova snaha přistupovat k různým pojetím po svém, komentovat je a místy doplňovat o pojetí vlastní. Na řadě míst autor vstupuje do výkladu kromě komentářů i vlastními poznatky a návrhy - například inspirujícím modelem CREDO'S v oddíle 2.5 a uplatňovaným dále či vlastním pojetím „dynamické struktury osobnosti“, popsáním v oddíle 14.7. Určitou nesnází pro důkladnější studium zde je, že na některých jiných místech se výklad cizích poznatků a názorů proplétá s komentáři a vlastními názory autora natolik, že nelze jasně rozlišit, co z textu patří do původní teorie či tvrzení a co je příspěvkem autora samého.

Při pokusech o syntetické zpracování hlavních bodů rozsáhlejších původních pojetí se výjimečně setkáváme s dílčími nejasnostmi či nepřesnostmi. Například v kapitole o „dynamismech“ adaptace (zde souhrnné pojmenování tradičních psychodynamických „obránných mechanismů“ a nověji koncipovaných „zvládacích stylů“) je v jejich abecedně uspořádaném výčtu zahrnuta řada pojmů z různých teoretických pramenů, což vede k souřadnému přiřazování jevů značně rozdílného druhu. Na str. 282 tak pod záhlavím „retroflexe“ nacházíme tvrzení, že je to „poslední ze čtyř dynamismů obrany v gestaltterapii“. Autor však při popisu ostatních obran neuvádí směry, z nichž jednotlivé pojmy pocházejí, takže čtenář, kterého by to zaujalo, by zde po těch ostatních marně pátral - nehledě na to, že tvarová terapie rozlišuje obranných mechanismů celkem pět (popřípadě šest, zahrneme-li i někdy uváděnou „desenzibilizaci“). Nebo v oddíle 13.1 o utváření osobnosti autor setrvává na (snad již překonaném) tradičním předpokladu plné determinace utváření osobnosti „dědičností a prostředím“ (byť s rozlišením druhého na „prostředí“ a „výchovu“), která vylučuje možnost svobodné volby a tím i odpovědnost člověka za svůj život. Třetí obecný určující činitel - „sebeřízení“ či „sebeurčení“ - si však mezitím našel cestu již i do některých základních učebnic psychologie a zasloužil by si na tomto místě zmínku i vzhledem k tomu, že jej autor sám reflektoval v oddíle 1.4: „Pojetí osobnosti jako autorství činů a smyslu života“. - Drobné nepřesnosti či neúplnosti však najdeme ve všech textech a tomuto nijak neubírají na kvalitě. V práci tohoto poslá-

ní ostatně ani nepůsobí potíže, neboť pro čtenáře právě „zvaného“ do psychologie osobnosti teoretické podrobnosti nejsou důležité a případný čtenář - odborník si je uvede na patřičnou míru sám.

Po minulých i současných akademických publikacích představujících psychologii osobnosti spíše jako soustavný přehled abstraktních konstrukcí působí Smékalovo „pozvání“ příjemně osvěžujícím dojmem. Užitek z něj budou mít kromě odborné veřejnosti i zájemci o studium psychologie, jimž poskytne podstatně širší rozhled po jejím obzoru než zpravidla jen úzce psychologicky zaměřená obvykle doporučovaná literatura.

K. Balcar

C. Hoyos, D. Frey (Eds.):

ARBEITS- UND ORGANISATIONEN – PSYCHOLOGIE

Ein Lehrbuch, Beltz Psychologie Verlags Union 1999, 768 s.

Kniha, kterou redigovali nejznámější němečtí představitelé psychologie práce, specialisté v psychologii dopravy – C. Hoyos a D. Frey, nyní profesor sociální psychologie na mnichovské univerzitě, je dílem šedesáti pěti významných odborníků v daném oboru. Kromě jiných mezi nimi nacházíme známé starší specialisty, jako prof. S. Greifa, L. von Rosenstiela, prof. E. Ulicha. Obsáhlá kniha je úvodním dílem k řadě příruček, nazvané *Užitá psychologie*, neboť tu, jak oba uvedení editoři, kteří předtím vydali učebnici *Angewandte Psychologie* (1988), chápou jako „více či méně volnou sbírku spíše heterogenních oblastí“, do nichž lze zahrnout vedle hospodářství i společnost a kulturu. Proto se rozhodli vydat speciální příručku k problematice psychologie práce a organizace, vycházející z hledisek provozní praxe. Fúzi původně oddělovaných oborů psychologie práce a psychologie organizace zdůvodňují prostě tím, že „práce musí být organizována a vykonávána převážně v organizacích“. Psychologii práce a organizace pak chápou jako „užitou vědu, která má za cíl řešit praktické problémy“ dané oblasti.

Dílo je široce pojatým přehledem problematiky, která vychází z „provozně vztažných cílových oblastí“ (struktura a utváření organizace, chování v organizacích, plánování, rozhodování, managementu kvality, pracovní doby, ochrany zdraví, práce a prostředí a kromě řady dalších se zabývá i problémy sexuálního obtěžování a napadání na pracovišti, vliv alkoholu a drog na pracovní výkon a problémy interakce-člověk-počítač). Následuje podrobný nástin „základů“, tj. kognitivních procesů, sociálního vnímání a zpracovávání informací, učení, pracovní moti-

vace, skupinových procesů, personálních podmínek chování a výkonu, struktury a regulace pracovní činnosti, vedení a moci, zátěže, systému člověk-stroj a dalších témat. Další část nazvaná „intervence“ zahrnuje, kromě jiných, témata vývoje organizace a problémy diagnózy, intervence a evaluace, personálního výběru a vývoje, systému pobídek a cílů, komunikace a kooperace, dalšího vzdělávání. Předposlední část, „obecná témata“ obsahuje pojednání o metodice psychologie práce a organizace, roli psychologů v této oblasti a o etických a právních hlediscích. Kniha je zakončena „výhledy“ na budoucí vývoj práce i perspektivy psychologie práce a organizace, které podstatně závisejí na rozvoji „profesionálních kompetencí“, uplatňovaných v této oblasti a na způsobilosti přizpůsobovat se změnám ve vývoji práce a organizace. Recenzovaná kniha patří k nejsystematičtěji zpracovaným dílům svého druhu.

M. Nakonečný

A. Oakleyová:

POHLAVÍ, GENDER A SPOLEČNOST

Praha, Portál 2000, 171 s.

Anglický originál této knihy vyšel poprvé před třiceti léty, ale její tematika neztratila na aktuálnosti, o čemž svědčí řada dalších vydání tohoto pozoruhodného díla. Téma psychologických rozdílů mezi muži a ženami, jak uvádí autorka knihy v předmluvě, je označováno za „problémové dítě naprosto zmatených rodičů“, protože se v jeho zpracování, jak bychom dodali my, uplatňovaly, vedle mužských projekcí (o psychologii ženy psali většinou muži), také ideologické tendence „ženské minority“, takže vedle empiricky založených studií se zde bylo možno setkat také s postoji „ženského protestu“ (např. ve známém díle S. de Beauvoirové *Druhé pohlaví*, čes. 1968). Teprve v pojmu „gender“ (pohlaví ve smyslu sociokulturně určené role biologického pohlaví, tedy kulturou formovaný image byl zdůrazněn fakt kulturní determinace mužských a ženských rolí, který vedle „biologických imperativů“ umožňuje hlubší chápání psychologických rozdílů mezi muži a ženami. Nebezpečím je ovšem podceňování evolučních činitelů psychosexuálního vývoje, projevujících se např. ve výběru pohlavního partnera. S tím souvisejí i rozdíly v interkulturním obrazu muže a ženy a jeho odvrácené, kulturou potlačované strany. S nadšením pro „gender“ (zejména v určitých proudech feminismu) by mohlo být z psychologické vaničky vylito „biologické dítě“ mužskosti a ženskosti. „Gender“ je nejen kulturně, ale i historicky se proměňující obraz, kdežto v biologické struktuře pohlaví zůstává něco stále dynamického; kultura a historie